
**Přátelé
Arnošta
Lustiga
očima
Františka
Cingera**

cattacan

cattacan

**Přátelé
Arnošta
Lustiga
očíma
Františka
Cingera**

Vydání této knihy bylo uskutečněno
za finanční podpory
Nadačního fondu obětem holocaustu
a Státního fondu kultury ČR.

Státní fond kultury ČR

Text © František Cinger, 2026
Fotografie a dokumenty © 2026 (viz seznam str. 324)
Ilustrace © Renáta Fučíková (Ex libris), 2026
Fotografie © Petra T. Růžičková,
Muzeum fotografie a moderních obrazových médií
v Jindřichově Hradci (str. 320)
Obálka a grafický návrh © Barbora Solperová, 2026
Vydal © Cattacan, s. r. o., 2026

ISBN: 978-80-88349-88-4

Pár slov úvodem...

V knize *To byl Arnošt Lustig* (Eminent, 2019) jsem se vrátil do časů, kdy jsem se s tímto mimořádným člověkem a samozřejmě také velkým literárním tvůrcem vídal takřka každý den. Popsal jsem, jak jsme navštívili jeho maminku Terezii, která leží na pražském Novém židovském hřbitově, kde má jeho tatínek Emil jen jméno. Nejenom jeho popel se po cynické vraždě uložil v okolí polské, kdysi ovšem německé, Osvětimi. Doprovodil jsem Arnošta do Mauthausenu, kde se na konci bývalé války ocitly také maminka a sestra Hanka. I Jirka Pavel, Otův prostřední bratr. Arnošt mi pomohl s knihou o V+W, jednak s obrazy setkávání s moudrým klaunem, ale pak hlavně s Jiřím Voskovcem v USA. Tam mi syn Josef – Pepi Lustig – pomohl ještě víc, protože se v posledních měsících Voskovcova života, kdy ho postihl pásový opar, stal jeho osobním řidičem.

Jenomže to není celý příběh. Arnošt mě seznámil s řadou přátel, s nimiž jsem poté vedl plno rozhovorů. Se Zdeňkem Mahlerem třeba o české historii, s Josefem Škvoreckým, Eduardem Goldstückerem či A. J. Liehmem o exilu a také o české, německé a židovské literatuře. Podobně s Josefem Nesvadbou nebo Adolfem Branaldem; nakonec jsem vešel

v písemný kontakt s Milanem Kunderou. A několikrát jsem se setkal s Bohumilem Hrabalem, věrným Arnoštovým druhem. Nelze samozřejmě pominout oba bratry Oty Pavla, tedy Jiřího a Huga, s nimiž jsem se bavil o rodinných, válečných i poválečných záležitostech. Nemůže chybět ani mně blízký Petr Šabach, který požádal o možnost promluvit si s Arnoštem.

Samozřejmě úplně na konec vzpomínkových portrétů nesmí absentovat kapitola o tom, jak jsem poznal Věru Weislitzovou, Arnoštovu manželku, včetně pokusu o reflexi jejího básnického i povídkového díla.

Takže je tu nakonec další kniha o Lustigovi, ale i o krásách a hrůzách, o literatuře a vůbec kultuře a maličko i o politice 20. století. Tak mi dovolte o tom vyprávět.

Zdeněk Mahler:
Ani v malých poměrech
člověk nesmí žít male -
to je odkaz TGM

Vzácný člověk, muzikolog, scenárista, historik, prozaik a naprosto úžasný vypravěč **Zdeněk Mahler**

(7. 12. 1928 – 17. 3. 2018) byl Arnoštův dobrý kamarád. Znal se s ním od úplných novinářských začátků. Oba měli to štěstí, že se po druhé světové válce sešli v redakci Čs. rozhlasu.

V domácí pracovně Zdeňka Mahlera při rozhovoru v roce 2007

„Byl tam Ludvík Aškenazy a Arnošt a Ota Pavel a František Gel a František Kožík a Václav Čtvrtek a Pavel Kohout a Karel Kincl a Karel Šiktanc a tak dále. Byla nás nádherná skvadra,“ vzpomínal Mahler na tu dobu. A hned charakterizoval jednu Arnoštovu vlastnost: „Jako reportér v rozhlase a nejenom tam využíval toho, co o reportérech kdysi dávno řekl náš společný přítel František Gel: Zatímco všichni lidé jsou odsouzeni k tomu, aby se ke své práci skláněli, tak reportér jde a rozhlíží se a vybírá si zajímavé lidi. Arnošt si dovedl fantasticky vybírat a vybíral si samozřejmě podle zákonů svého rodu a srdce.“

A ještě dodal: „My jsme se často pohybovali na stejném místě a mohli jsme tak existovat, aniž jsme o sobě věděli. Arnošt je z Libně, já jsem z Harfy, z Vysočan. Svět, který vešel do věčnosti v díle Bohouška Hrabala, ten byl místem, úběžníkem našich klukovských údělů. I já jsem chodil do kina Svět na kovybojky, na Toma Mixe a nazpátek až na Harfu jsem jel na mustangovi. Já jsem samozřejmě zažil ta fotbalová hřištěátka, možná jsme hráli proti sobě, to jsme o sobě ale ještě nevěděli. My jsme se s Arnoštem míjeli v Indii. Já byl na severu, on na jihu, ale kdykoli jsme se viděli, tak mi říkal: ‚Moje děti se učí z tvé knihy.‘ Míjeli jsme se také v Americe, on byl v Iowě a já jsem v Iowě pracoval na Antonínu Dvořákovi. Vždycky jsme si říkali ‚brácho‘. Já k tomu doplním něco, co Arnošt neví, ale co byla další z věcí, proč jsem ho měl vždycky strašně rád: On totiž vypadá jako můj táta.“

Tato slova pronášel Mahler v pravoslavném chrámu Cyrila a Metoděje v Resslově ulici, když jsme

ho v roce 2002 požádali, aby promluvil o naší společné knize – rozhovoru *3x18, Portréty a postřehy*.

„Hovořit v tomto prostoru, který je prodchnut navěky heroismem českých lidí, lze jen s trémou, ale Arnošt mi to trochu usnadní, protože se známe taková léta, že o něm mohu mluvit trochu nevázaně,“ říkal tehdy.

Místo, kde se skrývali lidé, kteří přiletěli z Anglie vykonat rozsudek smrti nad vrahem nejen českého národa Reinhardem Heydrichem, bylo svaté pro Arnošta stejně jako pro Mahlera. A je i pro mě. Každý ročník mezinárodního literárního semináře pořádaného washingtonskou univerzitou ve spolupráci s Univerzitou Karlovou, kde Lustig po listopadu o prázdninách učil a kde jsem ho také navštěvoval, vodil do míst posledního boje parašutistů s německými nacisty i českými kolaboranty. Atentát, nejvýznamnější čin odboje v celé Němci okupované Evropě (!), jeho provedení i následky ho fascinovaly. Však také jedné z dalších obětí atentátu, ženě, zdravotní sestře, která jela v oné tramvaji v době výbuchu granátu a poskytla zastupujícímu říšskému protektorovi první pomoc, jak jí velelo svědomí zdravotnice, věnoval román *Případ Marie Navarové*. V duchu toho, jak Arnošta řečník vystihl: díval se kolem sebe a vybíral si lidi se zajímavými, často pohnutými osudy.

Rád vzpomínám na chvíle, kdy jsem několikrát za Mahlerem stoupal do Říčanovy ulice v Praze-Břevnově a mohl si s ním povídat. Nikdy nezapomenu, jak mi jednou zavolal, že se konečně dostal k portrétu Bohumila Hrabala v mé vůbec první knize *Bylo jich deset*. Mimo jiné jsem v něm popisoval scé-

nu z oslavy spisovatelových šedesátých narozenin v roce 1974 v Hájence v Kersku, kam s transparentem *Ať žije Bohumil Hrabal, slavný český škrabal!*, vytvořeným z prostěradla, vstoupil filozof Karel Kosík. Přítel všech, včetně Mahlera či Arnošta, ten byl ovšem tehdy v exilu ve Washingtonu. Několikrát jsme se s Arnoštem ve třech sešli i u Kosíka v Nerudově ulici a bylo to moc hezké a inspirativní.

Karel Kosík byl mimořádná osobnost. Po válce spolu oba studovali na Vysoké škole politické a sociální, na to rádi vzpomínali. Oné slavnosti v Kersku se zúčastnilo hodně přátel, k nimž patřil samozřejmě Hrabal, jeho žena Pipsi i jeho bratr Slávek a Slávková žena. Přišel Josef Smrkovský, v době pražského jara předseda Národního shromáždění, v době normalizace veřejná persona non grata. Když byla zábava v nejlepším, vtrhla do Hájenky bezpečnost a legitulovala všechny přítomné. Potom začala Hrabalova kalvárie s StB, ale to je jiný příběh. Možná v jeho portrétu.

„Musím vám, Františku, říci, že to proběhlo přesně tak, jak o tom píšete. Moc mě to potěšilo, až jsem musel hned zvednout telefon.“ Existuje snad větší pochvala?

Kdo svůj národ miluje, nešetří ho!

Mahler mě fascinoval mnoha způsoby. Například názvem jedné z jeho esejistických knih: *Kdo svůj národ*

miluje, nešetří ho! Ale hlavně tituly věnovanými osobnostem naší historie: Masarykovi, Borovskému, Bedřichu Smetanovi, ale také i muži, který jako otco-
vrah přežil ve vězení zkázu Lidic, o němž po deseti-
letí nikdo nevěděl. Potom mě fascinoval svazek o ka-
tedrále, chrámu sv. Víta, do určité míry i o Karlu IV.
a o zakladateli českého státu knížeti Václavovi.

Byla radost poslouchat jeho vyprávění o Mozar-
tovi, jemuž pomohl spolu s Milošem Formanem ve
filmu *Amadeus* postavit nehynoucí pomník. Mix
úchvatné muziky byl jeho dílem, dovolím si říci.
Nebo když vyprávěl o Antonínu Dvořákovi; náš do-
mov i celý svět se najednou projevil v jiném světle.
Měl mimořádný cit pro klíčové okamžiky a postavy
českých dějin. Kéž by takových lidí bylo víc. Hus,
Žižka, Komenský, Havlíček, Masaryk. To byla jeho
linie naší hrdosti. Není divu, že se to mnoha lidem,
natož katolické církvi, nelíbilo. Dosah jeho práce je
však daleko širší.

Málokdo věděl, že se podílel na jedinečném fil-
mu Jindřicha Poláka *Nebeští jezdci* o našich letcích
v Anglii za 2. světové války. A ve filmu *Božská Ema*
se pokusil vypovědět víc než jen osud jedné světové
hvězdy vrátivši se domů. Chtěl vystihnout onen ne-
vděk, který nejen českým světem vládne, ale i zpra-
vodajské zázemí její existence. A rovněž nadčasový
rozměr lidského osudu.

**„Jak se stalo, že člověk tak širokých hudebních
a historických zájmů začal filmovou komedií
Svatba jako řemen?“ musel jsem se ho zeptat.
Jedná se o snímek režiséra Jiřího Krejčíka, kde se**

**projevil herecký talent herce Vladimíra Puchol-
ta, dalšího budoucího exulanta, hrdiny nesmr-
telného muzikálu *Starci na chmelu*, jehož objevil
Forman ve filmu *Černý Petr*.**

„Bylo to z nouze, aby rodina měla být z čeho
živa,“ odpověděl mi. „Předtím jsem napsal jednu těž-
kou, tragickou hru, a když se provozovala ve Sloven-
ském národním divadle, vydělala měsíčně asi 150 ko-
run. Takže jsem povídal Miloši Formanovi, vedle
něhož jsme bydleli: ‚Prosím tě, potřebuju rychle vy-
dělat peníze.‘ ‚Napiš něco pro film, tam platí hned,‘
odpověděl mi. Tak vznikla *Svatba jako řemen*.“

**„A co vás vyprovokovalo, že jste napsal scénář
k filmu *Nebeští jezdci* o našich pilotech za vál-
ky?“ chtěl jsem se dozvědět víc.**

„Stejnojmenná vzpomínková kniha Filipa Ján-
ského. Režisér Jindřich Polák (budoucí autor série
o panu Tau) se ho snažil přimět, aby napsal scénář,
a nedařilo se. Přišli za mnou, jestli bych se úkolu
ujal. Přečetl jsem si ji s velikým respektem, ale bylo
mi jasné, že děj budeme muset rozšířit. Proto jsem
si vymyslel postavu Prcka a celý jsem ho odroman-
tizoval. Podařilo se to poměrně rychle a stejně jsme
se pustili do realizace, která samozřejmě ve srovná-
ní s dnešními poměry byla žebrácká. Tenkrát filmu
nikdo oficiálně nepřál, rozpočet jsme měli tři a půl
milionu a museli jsme samozřejmě používat hodně
dokumentárního materiálu. Valnou část rozpočtu
spotřebovaly náklady na to, aby nám ve Vodocho-
dech obalili dakotu na jakéhosi wellingtona, který by
byl pojízdný, abychom mohli točit scénu nouzového

přistání. Byla to ale práce radostná, protože jsme si uvědomovali, že to bude první pomníček našim západním vojákům.“

Při jiné příležitosti mi vyprávěl o premiéře mimořádného snímku. Chystal se na konec srpna 1968, to byla nejen Praha plná vojsk Varšavské smlouvy: sovětské armády, ale i armád NDR, Polska, Maďarska i Bulharska. Na to se najednou zapomíná. Rumunský Ceaușescu se odmítl podílet na likvidaci pražského jara, prezident Jugoslávie Josip Broz Tito přepadení Československa přímo odsoudil.

Takže slavnostní uvedení filmu se odehrálo až 20. prosince onoho roku. Trvalý dojem v Mahlerovi zanechala scéna, kdy se žijící letci dostavili v uniformách s vyznamenáními na hrudi. A největší pochvalou mu bylo poklepání na ramena od generála Františka Fajtla, autora vzpomínkové knihy *Sestřelen*.

„Pašák,“ řekl jen.

„Všichni pracovali jako o život, protože jsme věděli, že je v tom morální vazba,“ dodal Mahler.

Překladaťel Gogolova *Revizora*

„Nepíšete jen filmové scénáře, ale i divadelní hry. Jak vzpomínáte na dobu, kdy vaše kousky hrálo později zakázané Divadlo za branou?“ Celý život jsme si vykali, byť jsem vnímal jeho přátelský vztah k člověku o generaci mladšímu.

„Zase jsem se k tomu dostal trochu náhodou, protože jsem napsal jednu prózu, které si všiml dramaturg Národního divadla Karel Kraus a režisér Otomar Krejča. Vyzvali mě, abych z ní udělal divadelní hru. Spolupráce pokračovala, takže jsme připravovali koláž z díla Johanna Nepomuka Nestroye, kdy jsme si z více než osmdesáti frašek vybrali dvě, ale nebyl to už Nestroy, takže jsme hru pojmenovali *Provaz o jednom konci*. Karel Kraus, ač nejsem rusista, mě vyzval, abych napsal nový překlad Gogolova *Revizora*. Existovala poměrně knižní verze od profesora Bohumila Mathesia. Učinil jsem žádané a vznikla řada inscenací, včetně slavného představení v Činoherním klubu, které režíroval Jan Kačer. *Revizor* žije a je to skutečně geniální traskavina. Je to podobenství moderní společnosti par excellence,“ řekl mi.

S manželkou vzpomínáme, když jsme tam spolu byli, jak hejtman Pavla Landovského vtrhl na jeviště jako uragán. Podobně úchvatný byl podvodný Chlestakov Jiřího Kodeta, věčně nalitý poštovník Josefa Abraháma nebo vlnadná hejtmanova stejně maloměšťácká manželka v podání Heleny Růžičkové. Nezapomenutelné okamžiky, a to i díky Mahlerovi. Rád na ty zážitky v divadle Ve Smečkách vzpomínám.

„Proti proudu jste svým způsobem šli s Milošem Formanem i v dnes už legendárním filmu *Ama-deus*. Řekl jste o této spolupráci úplně vše?“

„Tehdy jsem se totiž nemohl s žádným scénářem uplatnit, jeden z nich byl zrovna o mladém Mozartovi.

Zakázali ho. Pokračoval jsem a napsal knížku. O jejím rukopisu se dozvěděl Miloš, který zrovna točil *Ragtime*, a pozval mě k sobě. V té době se objevila hra Petera Shaffera *Amadeus*, která ho zaujala, protože by se jejím prostřednictvím mohla podat výpověď o moderním světě. Dějů kolem byla spousta. Rád bych se někdy k nim vrátil, protože byly velice příznačné pro tehdejší dobu a mají přesah i do současnosti.

V *Amadeovi* je legenda, metafora, kde se na modelu střetu génia s polotalentem vyjevuje problematika, která je běžná pro vztahy lidí v moderní společnosti. Navíc tragický osud geniálního muzikanta můžete ve filmu vybavit fantastickou hudbou, což byla jedna z předností snímku.

Byla to po mnoha letech první příležitost vytvořit umělecký tvar, který by se dal označit jako česko-americký. Samozřejmě to byla práce pod dohledem, tvůrčí tým byl značně profizlován, o některých jsme i věděli. Snažili jsme se nezabíhat do živých politických kontaktů, takže i ti, kdo nás měli pod dohledem, se chovali korektně. Každý z české části pracoval naplno. Uvědomovali jsme si, že i pro Američany by to mohl být film v něčem převratný, protože málo platné, Mozart vznikl na podloží staletého kultivovaného vývoje, což jsme se snažili do filmu dostat. Producent Saul Zaentz dokonce uvažoval, že by se v Československu točila *Nesnesitelná lehkost bytí* podle Milana Kundery. Ukázalo se však, že nezískáme oficiální souhlas, takže nastoupil režisér Philip Kaufman a točilo se ve Francii.“

Kundera, rovněž Mahlerův i Arnoštův kamarád, zakládající si na věrném zobrazení autorské předlohy, byl zklamán interpretací svého díla. Konstatoval, že podle jeho fabule „byl natočen americký film, který má s duchem románu i duchem jeho postav pramálo společného...“ A zatvrdil se natolik, že od té doby neposkytl souhlas k žádné adaptaci svých knih! Výjimkou byla později audiokniha *Nesnesitelná lehkost bytí* v podání Jiřího Bartošky. Ten bral jako poctu, že mohl namluvit deset hodin a čtyřicet minut tohoto košatého příběhu.

Zajímal jsem se o názor světaznalého, vzdělaného, moudrého člověka na stále aktuální otázku, proč Češi nejdříve své velikány vynášejí do nebe, ale potom nad nimi ohrnují nos. Nebo je přímo urážejí. Měl jsem na mysli konkrétní příběh jeho dalšího scénáře *Božská Ema*, věnovaný pěvkyni a vlastence Destinnové. Režisérem byl Jiří Krejčík. Podíval se na mě laskavýma očima a povídal:

„Někdy je to i naopak, Češi nad nimi ohrnují nos a uctívají je teprve posmrtně. Jan Neruda na toto téma napsal: ‚Rozlom si hlavu, nás Čechy nepochopíš. Věru takový stroj se ještě nevynašel, který by utáhl všechn ten nesmysl, jehož jsme my sami už sobě natropili. Máme-li v politice muže poctivého, ihned ho pošpiníme. Máme-li nějaký ústav ve svých rukou, zajisté jej zanedbáme. Pořád to námi škube, abychom si zasadili nějakou ránu; vlastními nehty si každou chvíli alespoň rozdrápeme obličej. Kdybychom měli národní a politickou svoji existenci zcela ve svých rukou, snad bychom šli a oběsili

se.‘ Mimořádný člověk musí v Čechách minimálně ohluchnout, nebo případně umřít, aby byl vzat na milost. V tomto ohledu máme zvláštní nutkání sami sobě ubližovat.

Ema Destiniová byla krásná, talentovaná dívka z bohaté rodiny, obletovaná doslova zvláštním spolkem ctitelů. Zamilovala se do Jindřicha Vodílka, instalatéra, syna karlínského školníka. Patřil k našim prvním závodníkům na kole. Existuje fotografie, na níž je s hrudí plnou medailí. Spojovala je nesmírně silná erotická vazba, jenomže Vodílek ji opustil. V Berlíně startovala světovou kariéru a byla ochotna se jí kvůli němu zříci. Destiniová se pokusila o sebevraždu, napsala divadelní hru *Velocipedista*, stala se autorkou zlidovělé písně *Ta první láska to je všechno, ty ostatní už nejsou nic*. Po celý život ho hledala obklopená Toscaninim, Carusem, Puccinim a vybírala si nešťastně. Všechny vztahy skončily krachem. Vyminila si, že jí do rakve dají Vodílkovu fotografii.“

„Už tehdy sledovaly umělce tajné služby,“ řekl jsem mu. „Destiniová se dostala do hledáčku té rakouské. Jak to s ní bylo?“ Mahler byl studnice vědomostí. Nebyla náhoda, že v jeho nekrologu jeden publicista použil titul: První česká wikipedie!

„Český odboj věděl, že je to žena vzdělaná, s trénovanou pamětí, a tak ji využíval. Masaryk se o její práci zmiňuje ve Světové revoluci. O tom rakouská rozvědka věděla, což vedlo k tragickému konci. V *Božské Emě* jsem se k tomuto tématu přiklonil, protože jsem měl pocit, že lámání člověka policejní

mocí je zase velice aktuální. Začal jsem s tím, netuše, že se objeví Charta 77, takže jsem scénář psal jako svou vlastní chartu. Zázračnou shodou okolností se film podařilo realizovat a takto na veřejnost i působil. Našlo to národní duši poraněnou, pokořenou, ale vnímavou.“

Havlíček Borovský byl vzácný charakter

„V erbu máte Havlíčkovo motto: *Kdo svůj národ miluje, nešetří ho*. Nemáte pocit, že se lépe mají ti, kdo národu pochlebují, než ti, co ukazují na bolestné stránky historie?“ Ptal jsem se i s vědomím, že to byl Havlíček, který se znalostí carského Ruska varoval, co je to „za zemi“.

„Za starého režimu jsem byl vydáván za bojáře mýtů a opravdu jsme některé naše velikány mýtů zbavovali. Potom se situace změnila a já jsem se stal tím, kdo se zastává nesporných hodnot českých dějin i nesporných autorit. V posledním desetiletí se u nás vytvořila světově unikátní situace, kterou přirovnávám ke schopnosti štíra, který je schopen uštknout sám sebe. Nastoupili masivně lidé, kteří podrobují vše tak nelítostné kritice, až jim vychází, že jsme nikdy v národních zkouškách neobstáli, že jsme jenom druhořadý národ, že naše kultura je jenom odvozená, že nejsme schopni hospodařit ve vlastním domě. Podle mého názoru to vedlo k tomu, že oprávněné elementární sebevědomí je v nás

zadusané. Integrační proces Evropy je nezbytný a je třeba do něj vstoupit i za cenu toho, že budeme vystaveni ostrému větru, ale měli bychom tam vstoupit ne jako Čecháčkové nebo slouhové, ale podle Havlíčkova a Masarykova: Já pán, ty pán. Jako lidé vědomi si toho, že tento národní kolektiv, který prošel obrovskou dějinnou nepřízní, měl vždycky tolik sil, aby byl schopen Evropě přinést osobitý vklad.“

Hovor jsme vedli ještě před vstupem do Evropské unie, ale podle vlastní zkušenosti z účasti na konferenci věnované kulturnímu dědictví Evropskou komisí v Helsinkách v roce 1993 jsem věděl, že se Evropané o naši kulturu moc zajímají. Kolegové ode mě chtěli slyšet výčet autorů prosazujících českou originalitu a ne parodii světových uměleckých hitů. Svěbytnost a originalitu bychom měli nabídnout, vyzývali mě. S onou národní schopností imitujícího štíra mě napadají slova Jana Wericha z nekrologu dramatika Františka Langera: „...My přece se umíme vypořádat hlavně s minulostí. Na svou historii jsme přísní. Když nás ta přísnost popadne, tak se věci nestaly. Prezidenti nebyli, knihy nebyly napsány...“

„Několikrát jsme prožili, že byla společnost dekapi-
tována – zbavena hlavy. Nucené exody byly většinou
tak masivní, že poznamenaly demografickou struk-
turu. Musela odejít šlechta, učenci, intelektuální
elita a zůstali jen chalupníci, plebejci. Takřikajíc sůl
země. To jsou ti, kteří vytvářejí hodnoty a nechťejí
opustit rodnou hroudu a pospolitý dům. To je zá-
ležitost, která nás zatěžuje několik století. Masový

exodus, oslabování národního kolektivu způsobilo, že v průběhu staletí byla téměř jeho polovina vypuzena do exilu,“ pokračoval Mahler v myšlence.

„Lidé, kteří doma zbyli, museli věnovat polovítku energie, aby přežili, a zbytek k vytváření autonomních hodnot. Přitom jakkoli byl národ oslaben, v kolektivním výkonu podal svědectví, která překročila významem hranice. Jako ve Středomoří vznikl typ Odyssea, hledače domova, jako pod horkým španělským sluncem vznikl typ dona Juana, který útočí na absolutno, a dona Quijota, který neustále srovnává iluzi se skutečností, jako v severském podnebí vznikl typ hledače Fausta a Mefista, několik fenomenálních výkonů se stalo naším odkazem světové kultury. Třeba legenda o Golemovi. Člověk si na obranu před pogromem vytvoří umělou bytost a vdechne jí život, čímž si přisvojí výsadu boha. Tím, že si přisvojí výsadu boha, tak se mu dílo fatálně vymkne. To je přece fantazie, kterou můžete sledovat dál v židovské kultuře až po Franze Kafku a v muzikální podobě u Gustava Mahlera. Fenomenálním výkonem je Švejk. Nemá domov, nemá rodinu, pohybuje se věčně na hraně bytí a nebytí, vystaven byrokratickému nesmyslu války. Nebo Čapek a jeho předvídavost robotů a mloků i bílé nemoci...“

„V čem tedy spatřujete projev zadusaného sebevědomí?“ zkoušel jsem dál jeho oblíbené téma.

„Jel jsem 28. října do Panteonu Národního muzea a díval jsem se, jestli spatřím někde na okně vlaječku. Nikde. Chtěl jsem ji dát alespoň u nás na barák, tak jsem se ji snažil v okolí koupit. „Nemáme.“

Až mi v galanterii řekla jedna prodavačka: „Jestli vám na tom záleží, tak si řekněte tramvajákovi!“ Nejde mi o fangličkářství, ale prostřednictvím tohoto symbolu se vyjevuje vztah k vlasti. A vlast jí říkáme, protože jí vládnu, vlastním ji. Skupina, která toto všechno rozleptala, ta jediná si mohla toho 28. října blahopřát.“

A jako už mnohokrát v případě významných lidí jsem se musel zeptat: „Jakých vlastností si v životě nejvíc vážíte?“

„Máme to vyjádřené galerií postav, které tvoří páteř našeho národního života. Obrovská snaha poznat a držet se pravdy u Husa, u Komenského, Palackého, Havlíčka, Masaryka. Přitom pravdou nemyslíme jenom racionální poznání, pravda života zahrnuje i sféru emocí, úporné hledání pravdy a odvaha držet se jí. Jak se tomu nedávno říkalo: žít v pravdě – to je nesmírně cenná deviza i pro budoucnost.“

Hovor na téma knihy ...ale nebyla to nuda

Když Mahler vydal vzpomínkovou knihu s názvem *...ale nebyla to nuda*, s podtitulem *Poznámky pod čarou života*, musel jsem za ním znova. Vzhledem k jeho zájmu o českou kulturu a dějiny, o odkaz přemyslovského státu, projevený i v televizním seriálu věnovaném katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha, bylo na místě se ho zeptat na otázky týkající

se širšího dosahu národních a světových dějin i současnosti. Nakonec jeho oblíbených témat, počínaje vztahem k Budči a Levému Hradci, sídlům prvních historicky doložených Přemyslovců.

„Před mnoha lety jsme jeli na Budeč, na místa, kde bába Ludmila vychovávala vnuka Václava. To bylo to, co mě nejvíc zajímalo. Přijeli jsme s manželkou na návrší, kde byl ještě půdorys románského kostelíka a vzadu hřbitov s rotundou sv. Petra a Pavla, kde jsem samozřejmě přelezl zeď a zjistil, že jsou tam pochováni lidé, kteří mi jsou povědomí. Například šlo o hrob pedagoga Karla Slavoje Amerlinga. Nejblíž rotundě je pochován historik 19. století Otto Urban. Ale hlavně jsme na tom místě stáli a já si uvědomoval, že si ten pocit nesugeruji, ale že ono fluidum dávné historie je neustále přítomné. Navíc se díváte po panoramatu krajiny, která je mýtická. Jednou jsem se k tomu přiznal člověku, který je přijímán jako kontroverzní postava, výtvarníkovi a muzikantovi Milanu Knížákovi. Svěřil jsem se, co jsem tam cítil. Byla u toho ještě jeho paní. A on mi na to řekl: „My tam jezdíme každý rok.““

„Co byste dodal k postavě patrona České země knížete Václava? Ponejvíce je vnímán jako člověk, který se podvolil východofranské říši, kam měl posílat to, čemu se tehdy říkalo tribut: stříbro, dobytek. Vnímá se i to, že byl zavražděn bratrem Boleslavem I., tedy je chápán jako svatý mučedník.“

„Poslyšte, když vejdete v katedrále do kaple svatého Václava, tak ve středním pásnu je zpodobněno

několik událostí ze života knížete Václava, ještě ne světce. Zjistíte, a je to doloženo i v dobových kronikách, že dával dohromady český stát. Projevovala se v té době celá řada knížat, třeba kouřimský Radslav z rodu Zličanů, a tak Václavovi nezbylo než vypravít vojska a vydat se do boje. A když se tyto dva útvary dostaly do kontaktu, tak aby zabránil obecnému krveprolití, nabídl Radslavovi osobní souboj. A Radslav se mu podřídil. Tohle se opakuje, pokud jde o vpád bavorských, ale hlavně saských vojsk vedených východofranským králem Jindřichem Ptáčníkem. Ten samozřejmě nepřistoupil na toto gesto, mohl zdecimovat naše vojska, mohl si krví vynutit platby, a to je vše. Ale obraz knížete a světce Václava je zase polarizován. Protože my z něj málem děláme člověka, který žil na kolenou a takříkajíc se živil svěcenou vodou. To byl přece vladař, který věděl, že se tady vytváří šance ustavit český stát...”

„Zavražděn ale byl,“ skočil jsem mu do řeči.

„To, že se pak kříží dvojí koncepce a bratrská zášť, to v té době přece není nic výjimečného. Odvozovat z toho, že bratrovražda je tragické předznamenání českých dějin, to je omyl. Vezměme si krvavé dějiny Anglie. Ale Václava jako vládce nemůžeme pomíjet. Nemluvě o tom, že husité, konkrétně v Betlémské kapli, zpívali svatováclavský chorál, a když táhli do boje, zpívali s ním ještě svůj vlastní: *Kdož jsou boží bojovníci*. Ale tyto dva chorály existují nikoli v rozporu. Teprve později byly postaveny proti sobě. Představte si, že Antonín Dvořák napsal předehru, která se vyznačuje tím, že tyto dva chorály

v podstatě zpracoval v jednom hudebním celku. Dělal to v době, kdy to musel odnést z obou stran. Od katolíků, jak to, že do hudby tahá husitský chorál, a od husitů, jak to, že zase glorifikuje sv. Václava. Jakkoliv byl Dvořák venkovský katolík, o jehož víře nemůžeme vznášet sebemenší pochybnost, to je ta obrovská kotva, která mu umožnila skládat fantastické spirituální práce, tak se vážně zabýval tím, že napíše hymnus o Husovi. Jsme malí. My. Oni nebyli.“

„Nesouvisí to opět s onou malou úctou k hrdinům národního života? Už jsme o tom mluvili, že si své velké musíme pošpinit. Alespoň po nich plivnout jako po udavačích. I když se prokáže, že tomu tak nebylo, špína na nich přesto ulpí.“

„Mnohokrát jsem přemýšlel, jaká specifická forma hledání zlatého věku je pro nás příznačná. Je spojena s Bohem, s panovníkem. Spojena s vojevůdci, s různými hrdiny a oni se na historickém orloji vystřídalí podle svých profesí. Ale co mě začalo zarmucovat, že se od hrdinů odkláníme. To mě dost kormoutí, protože to je důsledek destrukční aktivity. My jsme nikdy neměli nazbyt osobností, pokud šlo o hrdiny. Pak nás vlastní žalostné vědomí přivedlo k tomu, že jsme se snažili je degradovat. Národ, který potřebuje hrdiny, bývá nešťastný, ale nešťastnější národ je ten, který je nemá. Potom je ještě jedna varianta, a sice že národ je schopen je ničit, znehodnocovat, na nich si vybíjet vlastní ubožáctví. I k tomuto došlo.

Názory na naši minulost se dnes natolik rozštěpily, že se v podstatě polarizují. Jestli tu nějaký čas

existovala snaha rozleptávat některé tradice českých dějin a relativizovat hodnoty, ať už jde o události nebo hrdiny, tak dneska je situace taková, že proti sobě stojí prakticky dvě koncepce. Jsme svědky obrovského podceňování českých dějin, prakticky jde o jejich prepis. Jeden názor je plebejský, viděný zdola, demokratický a druhý elitářský, asociální, vlastně nedemokratický. Ono přešlapování z levé nohy na pravou, kdy se po jedné noze stejně nikam nedoskáče, ukazuje, že vítězí polopravda. Ono prepisování dějin nás vrací do minulosti, kdy jde takříkajíc o oltář a trůn. Musím se přiznat, že jsem vycházel z toho, že tento geopolitický prostor je nádherná zahrada, na níž je patrné dílo padesáti generací předků, kterým jsme zavázáni. Jakkoliv je to křížovatka, místo zájmu mocenských dobyvatelů.

Ono přehodnocování se vztahuje k Husovi, motá se to kolem Komenského, Havlíčka. Proboha, vždyť v posledních desetiletích vznikly některé práce, které Havlíčka dehonestovaly. A týká se to Masaryka a Čapka. A jde to dál. Při posedlosti ideologickou předpojatostí musíme člověka, který si myslel, myslí něco jiného, znehodnotit. Tak došlo k tomu, že vznikla snaha popravit ještě jednou člověka, jehož mravní gesto je nesporné. Nemusím s ním souhlasit, ale on byl ochoten dát hlavu na špalek za to, o čem byl přesvědčen, co je správné, a prokazatelně neměl ruce od krve. Proto jsem se několikrát zastal Julia Fučíka, i když jsem věděl, že mi to nevynesou nic dobrého.

My jsme nevyrůstali na modlách, jako byl Stalin, ale na tomto příkladu člověka, který byl poučený novinář, literární a divadelní kritik. F. X. Šalda ně-

kolikrát zdůrazňoval, že nepřestane litovat, že mu utekl do politiky. Byl to také hezký člověk a odvážný, který když věděl, že jde opravdu o všechno, tak ten souboj podstoupil. Zkoumal jsem, kolik máme v literatuře lidí, kteří psali tak, že předurčovali svůj tragický úděl. Včetně Vladislava Vančury, například. Osobně se domnívám, že po přejití vichřic času se vrátíme k lidem, kteří národu dodávali intelektuální a mravní úroveň. My jsme je tady měli. A velmi často jich nejsme hodni.“

„A co byste řekl novodobým kritikům, kteří Fučíkovi vyčítají, že neviděl stalinské zločiny, když psal reportáže ze Sovětského svazu? I když mohl tušit, že tudy cesta nevede!“

„Nejenže mohl tušit. On to věděl, ale s odpuštěním polovina 30. let minulého století se vyznačovala zvláštní polaritou. Na jedné straně Stalin, na druhé Hitler. Fučík byl u hitlerovského převratu, on ho viděl na vlastní oči. Na druhé straně rovněž věděl, že mu něco ujíždí, že sociální sen dostává podobu deformace, která to vše jednou historicky pohřbí. To jsou sady reportáží, které píše ze střední Asie. Nechtěl je psát. Také jen jedinkrát se vyslovil k tragickému údělu divadelníka a režiséra Vsevoloda Mejercholda. Kromě toho žádal redakci Rudého práva, aby ho přeložili do Španělska, kde se už rozhořela občanská válka. Ve vzpomínkové knize jsem zmínil i to, co provázelo jeho stranický život za okupace. On byl v ilegální trojce, a když došlo k paktu Ribbentrop-Molotov, neboli Hitler-Stalin, principiálně ho nepřijal. Dokonce o tom existuje jeden dopis. Na schůzce

této ilegální trojky ho z komunistické strany vyloučili. A když pak došlo v říjnu 1945 k prvnímu vydání *Reportáže psané na oprátce* a rozjel se jeho kult, tak jeden z oné buňky, profesor Viktor Knapp, právník, který byl naším zástupcem i u norimberského soudu, si vyžádal audienci u Gottwalda. Řekl mu, že ten kult má vadu na kráse:

„My jsme Fučíka ze strany vyloučili.“

A Gottwald se ho zeptal:

„Kdo z té buňky přežil?“

„Já sám,“ odpověděl mu Knapp.

„Tak o tom mlč,“ dozvěděl se.

Jakmile však dojde ke střetnutí, tak Fučík okamžitě ví, kam se má zařadit, a také v tom směru velice intenzivně pracuje.

Tady je jeden zvláštní moment, který se ve všech významech pomaloučku ozřejmuje, co to ten pakt vlastně byl. A proč vznikl. Snaha Sovětů domluvit se s anglickou a francouzskou stranou přece nedla k ničemu. Dlouho se pokoušeli vytvořit určitý společný pakt, ale nedařilo se. Navíc od konference v Locarnu, tedy od roku 1925, jsou všechna děla namířena na východ. To, že Francie stavěla Maginotovu linii, z toho bylo jasné, že se zakopává a že nám na pomoc nepřijde. Všechno směřovalo na východ. Beneš i Masaryk to věděli velmi dobře. Paktem Ribbentrop-Molotov se stala jedna věc: že se ty hlavně otočily na západ. Tam je prakticky začátek spojeneckého paktu Sověti, Spojené království a Amerika proti Hitlerovi. Historické procesy mají neskonale složitější kontexty a často nedozrál čas ani poznání pravdy k tomu, aby se ty věci mohly traktovat.“

Vzpomínám na fotografii Jiřího Kovanice, kterou využil v 80. letech Jonáš klub k prezentaci Mahlera, podobně jako jiných fotek Wericha, Oty Pavla nebo Hrabala, kdy on sám k plakátu vlastní rukou napsal: „Téměř neslyšně valí se hluboké řeky...!“

Svou charakteristikou Fučíkovy osobnosti mi připomněl vyprávění jeho kolegy z předválečného Rudého práva, novináře a básníka Josefa Rybáka. Byl jsem přítomen, když o něm v sedmdesátých letech minulého století vyprávěl jako o fanfarónovi, který byl v Sovětském svazu pochopitelně za peníze komunistické strany. A po nějakém čase se Fučík na měsíc, na dva odmlčel. Nepochybně si „užíval“. A Gottwald mu jako šéf strany nechal vzkázat, že jakmile nezačne pracovat a zase posílat články, tak vyschne studna finančních příspěvků a bude povolán zpět do Prahy. Zanedlouho prý přišla reportáž s pořadovým číslem 4 a s dovětkem: „Předcházející tři reportáže se ztratily na cestě. Fučík.“ Byl to nesporně muž se smyslem pro humor.

Švejks není žádný ulejšák, ale zrcadlo

Chtěl jsem změnit téma našeho rozhovoru, i když jen maličko, a připomněl jsem znovu negativní rys českého národního života. „Čeho si na něm naopak vážíte?“ oslovil jsem hrdého vlastence.

„Je mi blízká literatura a v ní naprosto spontánní demokratismus. Vezměte si třeba Boženu Němcovou. Kdoví, jak by to dnes dopadlo s analýzou DNA, možná že tam aristokratická vazba existuje, ale tato žena, která prožila kontrastní osud, se dostane k hodnotám, které tvoří konstantu lidské existence. Uvede do literatury, kde dosud jako hrdinky vystupovaly hraběnky, madam Bovaryová a podobně, obyčejnou starou ženu, babičku, a z ní vytvoří určitý formativní fenomén. Vezměte si, co znamená Hašek a jeho Švejk. Pikareskní literatura, která se táhne staletími, se opírá o vladaře u Homéra, je tam ithacký král Odysseus, rytíř Quijote de la Mancha od Cervantese a tady je Goethův doktor obojího práva Faust a nyní se mezi ně vklíní v podstatě lidový mudrlant, takříkajíc český Honza. Nezmar. Člověk, který se vyznačuje tím, že jde životem a nic nemá a nikoho nemá, žije v podnájmu a věčně balancuje mezi zánikem a přežitím. Fascinuje mě, jak se naprosto omylně vykládá Švejk u nás,“ pravil Mahler. A pokračoval:

„On přece nešvejkuje, vůbec se neulejvá, sám do všeho vleze. Je tak zvědavý, že do všeho strká nos a existuje jen z vůle autora. Vyzná se v každé situaci a přežívá je v podstatě s pudovou neomylností. Není možné o něm říci, že je hlupák. To si všichni ti, kdo ho zaměstnávají, říkají: ‚Je on tak blbej, nebo to jenom předstírá?‘ Nic z toho. On do toho vidí. Vyznačuje se tím, že ve styku s obyčejnými lidmi je dobromyslný člověk, který se chová naprosto přirozeně. Jakmile se však dostane do sféry moci, pahodnot, tam nasadí. Jeho obrana je v podstatě jednoduchá.

On všechny kolem demaskuje. Oni sami pak už před ním utíkají. Oni jsou ti ubožáci. On je nepotřebuje, on není ve své duši lokaj, není podřízený. Je to svým způsobem šašek u dvora. Nemůže nic změnit, ale dokonale všechno demaskuje tím, že se tomu všemu vysmívá. To je další fantastický demokratický vklad do světové literatury.“

Bylo zřejmé z celého Mahlerova života, že umělecká poselství vnímal v širokých souvislostech. Stejně jako během každého našeho povídání.

„Říkám to proto, abych podložil to, proč jsem se vždycky rád vracel ze světa domů a nikdy jsem nepochyboval o hodnotě češství. Jakkoliv ji už tady leptala kamarila, která neustále dokazovala, že nejsme na úrovni a že jsme odvození a nedovedeme si vládnout a jsme jenom Čecháčkové, a rozleptávala elementární sebevědomí, což má samozřejmě veliké důsledky. A dneska stojíme před tím, co se dá nazvat hodinou pravdy. A já jsem přesvědčen, že znovu dokážeme, že jsme na úrovni historického úkolu. Onou hamletovskou otázkou být, či nebýt se zabývají lidé z generace po generaci. Zabývá se tím i Masaryk v *České otázce*. On si přece zvolil češství. Byl vychován ve smíšené rodině, na nejlepších německých školách, na anglické filozofii a má americkou manželku. Před sebou vlastně kariéru ve velkém světě, ale on si zvolí češství. Jde tam, kde je to nejvíc zapotřebí. V jeho pracích jsou formulace, které dneska znějí nesmírně aktuálně.

Zánik sebemenšího národa by byl ztrátou pro lidstvo. A Masaryk do toho vstupuje s tím, že ani v malých poměrech člověk nesmí žít male. A začne

to formulovat. To máte obrovský atak proti Vaškovi, který stojí na hnoji a práská bičem, a proti Kocourkovu a proti Hulvátovu a za evropskou politiku. Protože česká politika musí být evropská. To jsou podle mého myšlenky i teď nesmírně inspirativní. Takže pro mě otázka, která nás štěpí, podle mého názoru přikloní všechny zdravé myslící síly na stranu podržet tyto hodnoty. Je tu spousta věcí, kdy ti nepočtení Češi, ne Čecháčkové, často z nouze vymýšleli věci, kterými, ačkoli to ani nesledovali, dosáhli světových parametrů. Mohli bychom je jmenovat, počínaje nositeli Nobelovy ceny až po ty, kdo se dožili uznání jenom doma. Nesporné světové osobnosti.“

Propojenost světa se může převrátit ve prospěch

Mahler poznal svět. Z cesty po druhém nejlidnatějším státu světa, dnes více než miliardové Indii, napsal knihu *Indický hlavolam*. S malířem a ilustrátorem Vladimírem Fukou napsal už koncem 60. let obrazovou knížku *New York*. Nevyšla kvůli tomu, že srpen 1968 změnil na dvě desetiletí podobu života společnosti. Mohla vyjít až po čtyřiceti letech, přesto neztratila nic ze své poutavosti a pravdivosti.

Proto jsem se ho mohl zeptat: „Jste člověk, který poznal Indii, Ameriku. Jak vnímáte svět, o němž se zdá, že se v něm vše opakuje? Jakoby se lidstvo nedokázalo poučit. Kam se dnes řítí?“

„Nesmírně to zjednoduším. Je nesporné, že jsme na předělu a hraje se vabank. Buď to dopadne na-prosto špatně, nebo dobře a zajímavě proto, že potenciálně možnost, aby to tak dopadlo, objektivně existuje. Globálně jsme postaveni před otázku, jak si počínat, abychom jako lidstvo přežili. Kromě toho se nám už podařilo popojít v ekonomice, v technice, ve vědě tak daleko, že schopnost uživit se takříkajíc spravedlivě, aby lidé netrpěli základní strážní, hladem, zimou a žízní, že tohle všechno je potenciálně možné. Propojenost světa se může převrátit v obrovský prospěch. Navíc vyrůstá už generace vědomá si toho všeho, která je vědecky na výši, ale vyznačuje se i jistou mravní odpovědností. Má svědomí. To nejsou vědecktí idioti schopní vyrábět jaderné komponenty a pak je dát k dispozici těm, kdo je zneužijí. Nevím, jak se ta vrstva bude dál formovat, ale spoléhám se na to, že vědomí, které pomůže řešit problémy nikoli násilně, ale postupnými reformami a v souladu jednotlivce i společnosti, tu prostě je. Když o tom člověk přemýšlí, tak si říká: vždyť jde vlastně o jednoduchou operaci. Uříznout tu oligarchickou hlavu. Ryba smrdí od hlavy.

Teď jsme takříkajíc na ráně my. Pohyb migrantů není samozřejmě spontánní, je načasovaný. Někdy dávno duchovní ajatolláh Chomejní přece řekl, že všechno vyřeší nohy našich mužů a vaginy našich žen. Obsadili takříkajíc Evropu beze zbraní a teď jde o to, abychom se začali domlouvat o hodnotách, které nám jsou společné. Fakt je, že to vše zavání peklem a zkázou. Situace je velice na pováženou. Do pohybu se dostávají věci, které byly mimo jakoukoli

pochybnost. Fenomény války i náboženství. Kde máte nějaký krvavý uzel, tam je přítomno nebo zneužito náboženství. To je velice snadné. To musí zjitřovat filozofické myšlení.

S nesmírným zájmem jsem sledoval, jak Amerika zareaguje na 11. září. To byl v roce 2001 útok na centrum světového obchodu, na centrum armády a centrum moci. Bohužel zareagovala způsobem bez sebereflexe. Náš kulturně civilizační model je značně nedokonalý a potřebuje, právem atakován, celou řadu vylepšení. Dostáváme obrovské impulsy k reflexím. A všechno je samozřejmě otevřené.“

Zpátky na královskou cestu

Rozhodl jsem se ještě jednou změnit téma. Vrátit se k tzv. královské cestě z Levého Hradce k městské části Praha-Suchdol. Kde je Brandejšův statek, spjatý s Mikolášem Alšem. „Jak byste komentoval jeho význam pro českou kulturu?“ otázal jsem se.

„Začnu od konce. Jednou jsem přišel do letohrádku Hvězda, kde trvalá expozice o spolupráci Jiráska a Alše byla poničená. Po zemi byly poházené věci, rozbité vitríny. Shodou okolností jsem potom vlezl do antikvariátu, kde jsem za dvacet korun dostal veliký sborník o Alšovi. My jsme se čas od času scházeli s Janem Werichem a on mluvil o tom, co to byl za spisovatelský zjev ten Jirásek. „Kdyby ten chlap žil v Hollywoodu a očesal ty popisy, tak psal

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Přátelé Arnošta Lustiga očima Františka Cingera.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.